र्व्वादौ "अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुरातनम्" इत्यनेन बहुकत्वो दर्शितः । "नवमेऽहनि तार्क्ष्यो वै वैपश्चितस्तस्य वयांसि विशस्तानीमान्यासत इति वयांसि ब्रह्मचारिण इत्युपसमानीताः स्युस्तानुपदिशतीतिहासो वेदः सोयमितीतिहासमाचक्षीत" आश्व०श्रौ० वेदभागविशेषस्यैवेतिहासरूपत्वमुक्तम् । तच्च पुरावृत्तप्रतिपादकत्वात् तथेति बोध्यम् तदभिप्रायेणैव "वाकोव्याक्येतिहासपुराण इति" छान्दोग्यवाक्यमिति द्रष्टव्यम् । पौराणिकमतसिद्धे ३ऐतिह्ये प्रमाणे च ।

इतिहासपुराण न० इतिहासावेदकं पुराणम् । आथर्वणवेदभागभेदे समा०द्व०२इतिहासपुराणसमाहारे च ।

इत्कट पु०इतं गन्तारं जनं कटति आवृणोति स्वशिखास्थफलेन कट—आवरणे अच् ६त० (ओकड़ा) वृक्षे तत्समीपगन्तुर्वस्त्रादौ हि तत्फलसंयोगात् गतिनिरोध इति लोकप्रसिद्धम् ।

इत्किला स्त्री किल—शौक्ल्ये क किलः इत् गतः किलः शौक्ल्यं यस्मात् । रोचनायाम् गन्धद्रव्यभेदे शब्दच० ।

इत्थम् अव्य०इदम्+थमु । १इदंप्रकारे इत्थम्भावः इत्थम्भूतः । २अनेन प्रकारेणेत्यर्थे च "इत्थमसुं विलपन्तममुञ्चत्" नैष० । "इत्थं रतेः किमपि भूतमदृश्यरूपम्" कुमा० "इत्थं व्रतं धारयतः प्रजार्थम्" रघुः । "इत्थमाराध्यमानोऽपि" कुमा० "इत्थं क्षितीशेन वसिष्ठधेनुः" रघुः । "सिद्धाप्रयोगे एतस्मिन् उपपदे णमुल् । इत्थङ्कारम् इत्थम्भावमित्यादि ।

इत्थम्भाव पु० इत्थं भावः प्राप्तिः भू—प्राप्तौ घञ् । कस्यचित् प्रकारस्य प्राप्तौ ।

इत्थम्भूत त्रि०इत्थं कञ्चित् प्रकारं भूतः प्राप्तः भू—कर्त्तरि क्त । कञ्चित् प्रकारं प्राप्ते "इत्थम्भूतलक्षणे" लक्षणेत्थम्भूताख्यानभागवीप्सास्विति" च पा० ।

इत्थशाल पु० इत्थं शल—अच् पृ० । नील०ता०उक्ते योगभेदे तद्विवृतिः यथा "शीघ्रेऽल्पभागैर्बहुभागमन्देऽग्रस्थे निजं तेज उपाददीत स्यादित्थशालोऽयमथो विलिप्तालिप्तार्द्धहीनोयदि पूर्णमेतत् । शीघ्रोयदा भान्त्यलवस्थितः सन् मन्देऽग्रभस्थे निदधाति तेजः । स्यादित्थशालोयमथैष दीप्तांशकाधिकांशैरिह मन्दपृष्ठे । तदा भविष्यद्गणनीयमित्थशालं त्रिधैवं मुथशीलमाहुः" । "लग्नेशकार्य्याधिपयोर्यदैष योगस्तदा कार्य्यमुशन्ति सन्तः । लग्नेशकार्य्याधिपतत्सहायायत्र स्युरस्मिन् पतिसौम्यदृष्टे । तदा बलाढ्यं कथयन्ति योग विशेषतः स्नेहदृशाऽतिशस्तः । स्वर्क्षादिसत्स्थानगतः शुभैश्चेत् युतेक्षितोभूद्भवितास्यथास्ते । तदा शुभं प्रागभवत् सुपूर्णमग्रे भविष्यत्यपवर्त्तते च । व्यत्यस्तमस्माद्विपरीतभावेऽथेष्टे क्षितीऽनिष्टग्रहं प्रपन्नः । अभूच्छुभं प्रागशुभं त्विदानीं संयातकामे न च भावि वाच्यम्" नील०ता० । "प्रागिक्कवालोऽपर इन्दुवारस्तथेत्थशालोऽपर ईसराफः" "चेदष्टमेशेन कृतेत्थशालः" नील० ता० कम्बूलादौ विशेषः ततच्छब्दे वक्ष्यते अस्त्यर्थे इनि । इत्थशाली तादृशयोगवति ग्रहे ।

इत्था अव्य०इदम्+थाल्—इदादेशः । १इत्थमित्यर्थे । "क इत्था वेद यत्र सः" कठो० "इन्द्रमित्थागिरोममाच्छाः" ऋ० ३०२,४,३ । २सत्ये निरु०इदम्+थम् डादेशः । ३इदंप्रकारेत्यर्थे । "इत्थाधिया यज्ञवन्तः" ऋ० ३,२७,६,

इत्य त्रि० इण—कर्म्मणि क्यप् । गम्ये । "इत्यः शिष्येण गुरुवत्" भट्टिः । "इत्येऽनभ्यासस्य" वार्त्ति० मुम् अन्यभ्यासमित्यः दूरतः परिहर्त्तव्यः" सि०कौ० । भावे क्यप् । २गतौ स्त्री । "स्तेनस्येत्यामन्विहि तस्करस्य" यजु०१२,२३ "इत्यां गतिम्" वेददी० ।

इत्यक पु० इत्यार्थं कायति शब्दायते कै—क इत्यायां गतौ राजभवनप्रवेशे अधिकृतोवा कन् ह्रस्वः । प्रतीहाराधिकारिणि द्वारपाले । [ईत्वरी ।

इत्वन् त्रि० इण्—क्वनिप् । गन्तरि स्त्रियां ङीप् वनोरश्च ।

इत्वर त्रि०इण्—क्वरप् । १पथिके, २नीचे, ३क्रूरकर्म्मणि च । ४षण्डे पु० । स्त्रियां क्वरबन्तत्वात् ङीप् । सा चाभिसारिमायां ५स्त्रियाञ्च "सपतत्रीत्वरं स्था जगत्" ऋ० १०,८८,४ । [इच्छब्दे उ० ।

इद् अव्य० इदि क्विप् वा० नलोपः । इत् इत्यस्यार्थे एवकारार्थे

इद ऐश्वर्य्ये इदित् भ्वा० पर० अक० सेट् । इन्दति ऐन्दीत् इन्दाम्—बभूव आस चकार । इन्द्रः ।

इदंयुग न० कर्म्म० । एतद्युगे । इदंयुगे साधुः प्रतियुगा० खञ् । ऐदंयुगीनः एतद्युगसाधौ त्रि० ।

इदङ्कार्य्या स्त्री इदं कार्य्यं यस्याः । १दुरालभायां शब्दच० २एतद्रूपकार्य्यान्विते त्रि० ।

इदन्तन त्रि०अस्मिन् काले भवः नि०ट्युल् तुट् च । इदानीन्तने "शक्तिहीनरिदन्तनैः" बृह०स्मृतिः ।

इदन्ता स्त्री इदमो भावः । इदंशब्दार्थभावे अङ्गुल्यादिना दर्शनयोग्यतायाम् "अनिर्द्देश्यमिति" श्रुतिपदव्याख्याने "इदन्तयानिर्द्देष्टुमशक्यम्" भाष्यम् ।

इदन्द्र पु० इदं पश्यति दृश—बा० ड्रम् ६त० । परमात्मनि तस्य निरुक्तिरैतरेये दर्शिता यथा "स एतमेव पुरुष ब्रह्म